

Stalinismin purkaminen Neuvostoliitossa

Stalinin kuoleman jälkeen maaliskuussa 1953 Neuvostoliiton johtoon asettuivat diktaattorin lähimpinä apulaisia toimineet kommunistisen puolueen keskuskomitean puhemiehistön jäsenet Georgi Malenkov (puheenjohtaja ja aluksi myös puolueen ensimmäinen sihteeri) ja Lavrenti Berija (varapuheenjohtaja ja salaisen poliisin päällikkö). Hallitukseen tulivat myös Vjatsheslav Molotov ulkoministeriksi ja Nikolai Bulganin puolustusministeriksi. Nikita Hrushtshev nimitettiin hieman myöhemmin keskeiseen tehtävään kommunistisen puolueen ensimmäiseksi sihteeriksi. Tällä "kollektiivisen johdon" järjestelyllä oli tarkoitus estää vallan keskittyminen yksin käsiin.

Uuden johdon edustajana Malenkov sopi Kiinan johdon kanssa, että Korean sota pitäisi saada nopeasti päätökseen, ja länteen hän viesti halukkuutta neuvotteluihin. Sisäpoliittisesti merkittävintä oli laaja vankien ja poliittisista syistä pidätettyinä olleiden henkilöiden armahdus. Muun muassa "lääkärien salaliitto" ilmoitettiin väärin perustein keksytyksi provokaatioksi. Berija toimi tässä vaiheessa erityisen aktiivisesti vankien vapauttamiseksi. Kuukauden kuluessa vapautui yli miljoona työleirivankia. Parin lähivuoden kuluessa tehtiin monia muitakin sisäisiä uudistuksia, joilla helpotettiin neuvostokansalaisten elämää.

Yhdysvalloissa kuitenkin arvioitiin, ettei ole syytä kiirehtiä luottamuksen ilmauksia Neuvostoliiton uudelle johdolle, vaikka Malenkovia pidettiin selvästi liberaalimpana kuin Stalin oli ollut. Erityisen jyrkästi esiintyi Yhdysvaltojen ulkoministeri John Foster Dulles epäillessään kommunistien rauhantahtoisuutta: "Me emme tanssi venäläisten pillin mukaan."

Odotuksien mukaisesti Moskovassa jatkui sisäinen valtataistelu. Muut johdon jäsenet vihasivat Berijaa, joka oli ollut salaisen poliisin päällikkönä georgialaisen maanmiehensä Stalinin läheisin kätyri. Kesällä Berija vangittiin, syytettiin perinteiseen tapaan "lännen agentiksi" ja teloitettiin saman tien.

Johtoryhmän jäsenillä oli toisaalta epäilyksiä Malenkovin johtajakykyjen suhteen. Kahden vuoden kuluessa hänet vähitellen syrjäytettiin vallasta. Nikita Hrushtshev nousi todelliseksi johtajaksi, vaikka hän säilyttikin itsellään vaatimattoman ensimmäisen sihteerin tittelin.

Hrushtshev otti ulkopolitiikan ohjat käsiinsä. Hän neuvotteli keväällä 1955 länsijohtajien kanssa menestyksellä Itävallan miehityksen päättämisestä ja valtiosopimuksen periaatteista sekä sitten kesällä Genevessä muistakin asioista. Näiden väillä tapahtui toukokuussa sovintomatka Belgradiin Titon luo, ja vuoden 1955 kuluessa Hrushtshev ja Bulganin tekivät menestyksellisen vierailun myös Intiaan ja Indonesiaan. Neuvostoliitto oli selvästi pääsemässä irti Stalinin loppuaikojen eristyksestä.

Kansainvälisen politiikan "suojasään" vallitessa Hrushtshev lupasi poistaa Neuvostoliiton joukot ulkomaisista tukikohdista. Pian kävi ilmi, että se koski myös Porkkalan tukikohtaa.

Stalinismin purkaminen kuitenkin ollut helppoa, sillä Stalin oli ollut niin pitkään vallassa, että hallintokoneisto ja yhteiskunta eivät juuri muita järjestelmiä tunteneet. Tilaisuus pesänselvitykseen tuli kommunistipuolueen 20. puoluekokouksessa helmikuussa 1956. Sinne oli kutsuttu myös runsaasti ulkomaisia vieraita.

Hrushtshev piti puoluekokouksessa dramaattisen puheen, jossa hän paljasti Stalinin rikoksia ja väärinkäytöksiä. Myös terrorin ylläpidon järjestelmää näytösoikeudenkäynteineen ja vankileirien saaristoineen kuvattiin puoluekokousedustajille. Tilaisuus oli salainen, mutta CIA toimitti puheesta kopion nopeasti länteen, ja kesällä se oli jo luettavissa länsilehdistössä. Vaikka läheskään kaikki puoluekoneiston uskolliset jäsenet eivät hyväksyneet Hrushtshevin paljastuspuheen sanomaa, sillä tuli olemaan lähtemätön vaikutus Neuvostoliiton historiaan.

“Destalinisointi” toi mukaan myös miljoonien ihmisten tuomioiden purkamisen ja kunnian palautuksen eli “rehabitoinnin”. Toisaalta Stalin tekeminen pian “epähenkilöksi” häivyttämällä hänen nimensä kirjoista ja paikannimistä ei myöskään kaikkia miellyttänyt. Sellainen voitiin tulkita yritykseksi haudata Stalinin muisto pois mielistä tekemättä kuitenkaan ratkaisevaa selvitystä Stalinin rikoksista. Stalingradin muuttaminen Volgogradiksi tuntui myös sotaveteraaneista historian väärentämiseltä.

Nykyisin verraten yleisesti arvioidaan, että Hrushtshev ja muut uuden johdon edustajat tekivät rohkean ja kunnioitusta ansaitsevan teon vuonna 1956 paljastaessaan Stalinin rikokset, mutta Stalinin verisen perinnön selvittäminen jäi Neuvostoliitossa pahasti kesken. Siihen vaikuttivat paljolti stalinismin purkamisen käynnistämät tapahtumat muualla itäblokin piirissä. Varsinkin Unkarin kansannousu syksyllä 1956 tulkittiin Moskovassa varoitukseksi siitä, ettei liberalisointia kannata kiirehtiä.

Myös Moskovan suhteet Kiinaan vaarantuivat, sillä kiinalaiset eivät vielä halunneet kaataa Stalinismin myyttejä. Toisaalta Neuvostoliiton johdon päätös kommunistiblokin tiedotustoimiston Kominformin lakkauttamisesta keväällä 1956 ja vanhan kaartin edustajaksi koetun Molotovin erottaminen ulkoministerin tehtävistä paransivat hieman Neuvostoliiton suhteita länteen.

Lähteinä mm. William Hitchcock, *The Struggle for Europe* (2004), s. 193 - 203; Jeremy Isaacs - Taylor Downing, *Cold War* (1998), s. 125 - 135; Simon Montefiore, *Stalin* (2004), s. 644 - 645; Dimitri Wolkogonow, *Stalin* (1989), s. 775 - 779.

Hrushtshevin uuden aseman ja ulkopoliittisen aktiivisuuden heijastumista myös Suomeen ks. esim. Esa Seppänen, *Miekkailija vastaan tulivuori* (2004), s. 104 - 123.